

نشریه علمی فرهنگی - تربیتی زنان و خانواده

سال پانزدهم، شماره ۵۳، زمستان ۱۳۹۹: ۱۷۵ - ۱۵۵

کشف عوامل بازدارنده زوجین از فرزندآوری در دهه اخیر

(مرور ساختارمند)

فاطمه رفیعی مقدم^۱

علی فتیحی آشتیانی^۲

دریافت مقاله: ۱۳۹۹/۰۱/۳۰

پذیرش نهایی: ۱۳۹۹/۰۸/۲۷

چکیده

این پژوهش با هدف کشف عوامل بازدارنده زوجین از فرزندآوری صورت گرفته است. در این تحقیق از روش مرور ساختارمند استفاده شده است. در این راستا، مطالعات مربوط به فرزندآوری طی ده سال (۱۳۸۹ - ۱۳۹۸) در چهار پایگاه اطلاعاتی معتبر مرکز اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی، پرتال جامع علوم انسانی، بانک اطلاعات نشریات کشور و پایگاه مجلات تخصصی نور با کلیدواژه‌های فرزندآوری، باروری، مولید و زاد و ولد جستجو شد که ۲۳۱ مقاله یافت شد. بعد از ارزیابی ملاکهای ورود و خروج در مقالات، سرانجام ۳۹ مقاله به مطالعه راه یافت. نتایج شامل سه دسته عوامل فردی، خانوادگی، اجتماعی محیطی است. عوامل فردی شناختی همچون ضعیف بودن سطح دینداری، دغدغه‌های والدمحور و فرزندمحور درباره آینده، و از بین عوامل فردی رفتاری، سبک زندگی مدرن بیشترین تأیید علمی را در کاهش فرزندآوری نشان داد. یافته‌های پژوهش، که اثربخشی قدرتمند سطح دینداری، دغدغه‌های زوجین در مورد آینده و سبک زندگی را بر فرزندآوری نشان می‌دهد، گویای نقش پررنگ دگرگونی باورها در بازداشتن زوجین از فرزندآوری است؛ لذا پیشنهاد می‌شود که سیاستگذاری و برنامه‌ریزیهای لازم برای اصلاح نگرش و باورهای زوجین در زمینه خانواده و فرزندآوری از طریق تقویت ارزشهای معنوی و دینداری، کاهش دغدغه‌های والدمحور و فرزندمحور، اصلاح سبک زندگی مدرن، فراهم کردن شرایط مناسب پرورش فرزندان در کنار مشارکت زنان در کارهای اجتماعی، ترویج و تبلیغ لذت‌پداری و مادری کردن و تقویت خانواده‌گرایی در جهت افزایش تمایل و قصد زوجین به فرزندآوری صورت گیرد. همچنین پژوهشهای روانشناختی بیشتری در این زمینه انجام گیرد که بر ارائه راهکارها با استفاده از روشهای تحقیق آزمایشی و مداخله‌ای متمرکز باشد.

کلیدواژه‌ها: فرزندآوری، باروری، زاد و ولد، مولید، عوامل بازدارنده

۱. دانشجوی دکتری روانشناسی عمومی، مؤسسه آموزشی پژوهشی امام خمینی(ره)، قم، ایران rafiei14@gmail.com

۲. نویسنده مسئول: استاد مرکز تحقیقات علوم رفتاری، دانشگاه علوم پزشکی بقیه‌الله(عج)، تهران، ایران

afa1337@gmail.com

مقدمه

یکی از موضوعاتی که در ایران و جهان دستخوش تحولات گسترده‌ای شده، فرزندآوری زوجین و جمعیت کشورهاست. رشد جمعیت در جهان نسبت به پنجاه سال پیش کاهش یافته و جمعیت دنیا در حال پیرشدن تدریجی است. کشورهایی در دنیا هستند که میزان رشد جمعیتشان منفی است و هر ساله جمعیت کشورشان کمتر و کمتر می‌شود که بیش از ۹۰ درصد این کشورها در قاره اروپا قرار دارند. جان کللند (۲۰۱۰: ۶۹۲۰) نیز طی پژوهشی بیان می‌کند که کشورهای اروپایی طی ۴۰ سال گذشته، کاهش فرزندآوری را تجربه کرده‌اند. بعد از انقلاب صنعتی در اروپا، رشد سریع جمعیت را موجب نابسامانی و عقب‌ماندگی می‌دانستند و اواخر قرن نوزدهم و اوایل قرن بیستم، دو جنبش «تنظیم خانواده» و «بهبود نسل» بر خانواده (و کاهش فرزندآوری) تأثیر قابل ملاحظه‌ای بر جای گذاشت. هم‌چنین جنبش زنان و برابری جنسیتی باعث تشدید این فرایند شد (حسینی مجرد و همکاران، ۱۳۹۴: ۶۰ و ۶۱).

عوامل بروز بحران در جوامع توسعه‌یافته با تأخیری کمتر از نیم قرن، دیگر جوامع را نیز در بر گرفته است؛ چرا که اندیشه‌ها و جنبش‌های مؤثر در کاهش جمعیت کشورهای غربی، هم‌اکنون در کشورهای آسیایی مقبول و پذیرفته شده است. همان‌طور که مورتی (۲۰۰۲) نیز در پژوهشی بیان می‌کند که در دو تا سه دهه گذشته، تغییرات بسیاری در میزان باروری در آسیا و آفریقا دیده شده است.

آمار باروری در کشورهای مختلف جهان در سال ۲۰۱۰ نشان می‌دهد که در میان پنجاه کشور مورد مطالعه، ایران بعد از چین قرار دارد که رتبه اول کاهش باروری در جهان را داراست و نیز سقوط جمعیتی ایران شبیه تندتر از پنج کشور دیگر آسیایی (چین، هند، مالزی، کره و تایلند) دارد (حسینی مجرد و همکاران، ۱۳۹۴: ۶۰). طی ۴۰ سال گذشته در ایران، تحولات فرزندآوری چشمگیر بوده است. رشد جمعیت کشور تا شروع انقلاب اسلامی روندی کاهنده و ناگهان پس از انقلاب افزایش یافته به‌طوری که در دهه ۵۵ - ۱۳۶۵ از ۲/۷۱ درصد به یکبار به رشدی نزدیک ۳/۹۱ درصد رسیده که در تاریخ کشورمان بی‌سابقه بوده است (که به اعمال سیاستهای کنترل جمعیت در کشور منجر شد). بر اساس نتایج سرشماری ۱۳۷۵ رشد سالانه جمعیت دوباره روند کاهشی به‌خود گرفته به‌طوری که به ۱/۹۶ درصد رسیده است. بر اساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۰، میزان باروری کل در کشور به کمتر از ۲/۱ فرزند

به‌ازای هر زن کاهش یافته و این روند کاهشی تا سال ۱۳۹۵ نیز ادامه داشته است (فتحی و همکاران، ۱۳۹۸: ۲)؛ این در حالی است که در سال ۱۳۹۲ مقام معظم رهبری، مردم را از خطر عظیمی که در آینده نزدیک کشور را تهدید می‌کند، آگاه کردند و فرمودند: «محدود کردن نسل برای کشور ما یک خطر بزرگی است... آنچه که متخصصین و کارشناسان با نگاه‌های علمی با دقت علمی بررسی کرده‌اند، ما را به این نتیجه می‌رساند که با این روند کنونی، کشور در آینده دچار مشکل فراوان خواهد شد. کشور دچار پیری عمومی خواهد شد» (امام خامنه‌ای، ۱۳۹۲/۹/۱۳).

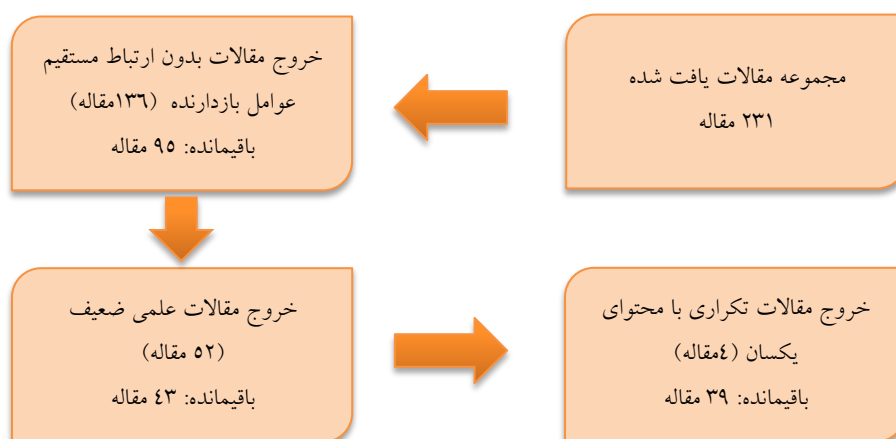
یکی از تصمیمات برجسته زندگی زوجین، تصمیم‌گیری درباره تعداد فرزندان است؛ چرا که این تصمیم بر سبک زندگی و از آن مهمتر کیفیت زندگی خانواده مؤثر است. نتایج تحقیق نعیمی و همکاران (۱۳۹۸: ۱۶۲) نشان داد که میان کارکرد جسمی، بهزیستی هیجانی، سلامت عمومی و کارکرد اجتماعی زوجین با تعداد فرزندان رابطه برقرار است؛ علاوه بر آن میزان باروری با تأثیر خود بر رشد جمعیت می‌تواند بر توسعه اقتصادی اجتماعی و منابع طبیعی تأثیرات قابل توجهی داشته باشد (کبودی و همکاران، ۱۳۹۲: ۵۰۶). بنابراین تصمیم‌گیری زوجین در این باره، هم کیفیت زندگی خانوادگی را تحت‌الشعاع قرار می‌دهد و هم آثار وسیع اجتماعی را به‌دنبال خواهد داشت و کسب شناخت عمیق‌تر نسبت به عوامل بازدارنده زوجین از فرزندآوری، ضروری به‌نظر می‌رسد. در این زمینه، تحقیقاتی در سطح جهان و بین کشورهای آسیایی، آفریقایی و اروپایی صورت گرفته است که به بررسی عوامل مؤثر بر کاهش فرزندآوری زوجین پرداخته‌اند (برای مثال: اکرت جف و استیر، ۲۰۰۹؛ کرزر و وایت، ۲۰۰۸؛ کولا و همکاران، ۲۰۰۶؛ مورتی، ۲۰۰۲). در ایران نیز شجاعی و یزدخواستی (۱۳۹۶) در تحقیقی با روش مرور ساختارمند، به بررسی مطالعات کاهش باروری در دو دهه ۷۰ و ۸۰ پرداخته‌اند که از جمله تعیین‌کننده‌های کاهش باروری زوجین را افزایش تحصیلات زوجین، افزایش سن ازدواج، اشتغال زنان، درآمد خانوار، قدرت تصمیم‌گیری، استفاده از وسایل پیشگیری، تغییر نگرش نسبت به فرزندآوری، اعتقادات دینی، متزلزل شدن باورهای سنتی، افزایش توسعه‌یافتگی، پایگاه اجتماعی و اقتصادی زوجین، میزان شهرنشینی، سیاستهای کنترل جمعیت، هزینه فرزندان، فاصله‌گذاری بین فرزندان، بعد خانوار، سقط جنین، تأخیر زمان اولین تولد و... بر شمرده‌اند.

در پی تأکیدات مقام معظم رهبری از سال ۹۰ تاکنون مبنی بر بررسی علمی عوامل کاهش فرزندآوری و راهکارهای افزایش آن در کشور، لازم به‌نظر می‌رسد که عوامل بازدارنده تصمیم

زوجین برای فرزندآوری در دهه اخیر (۱۳۸۹ - ۱۳۹۸) نیز مورد بررسی قرار گیرد. بنابراین پژوهش بر آن است تا با روش مرور ساختارمند به ارزیابی و دسته‌بندی نتایج تحقیقاتی که عوامل بازدارنده زوجین را از فرزندآوری مورد بررسی قرار داده است، بپردازد و به این سؤال پاسخ دهد که: "عوامل بازدارنده زوجین از فرزندآوری در دهه اخیر کدام است".

روش

در این تحقیق از روش مرور ساختارمند استفاده شده است. در این راستا مطالعات مربوط به فرزندآوری طی ده سال گذشته (از سال ۸۹ تا ۹۸) در چهار پایگاه اطلاعاتی معتبر مرکز اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی، پرتال جامع علوم انسانی، بانک اطلاعات نشریات کشور و پایگاه مجلات تخصصی نور با چهار کلیدواژه فرزندآوری، باروری، موالید و زاد و ولد جستجو شد. ملاک ورود به تحقیق، مطالعات کمی و کیفی بود که به موضوع فرزندآوری پرداخته بودند که با این معیار ۲۳۱ مقاله استخراج شد. ملاکهای خروج از تحقیق، به این شرح بود: ۱. مقالاتی که با عوامل مؤثر بر فرزندآوری ارتباط مستقیمی نداشت ۲. مقالاتی که از نظر علمی ضعیف بود (دارانبودن رتبه علمی - پژوهشی، مشخص نکردن دقیق روش‌شناسی تحقیق، همبستگی‌های بدون جهت) ۳. مقالات با مولف یکسان و محتوای تکراری چاپ‌شده در نشریات مختلف. بعد از بررسی چکیده و سنجش ملاکهای ورود و خروج مطالعه، سرانجام ۳۹ مقاله برای ارزیابی به مطالعه راه یافت. روش انتخاب مقالات در نمودار ذیل آمده است:

یافته‌ها

در این پژوهش به منظور بررسی عوامل بازدارنده زوجین از فرزندآوری، مطالعات مرتبط مورد بررسی قرار گرفت و عوامل استخراج شد. در جدول ۱، خلاصه‌ای از وضعیت روش‌شناختی و عوامل این تحقیقات ارائه شده است. نتایج نشان می‌دهد که بیشتر پژوهش‌های مورد بررسی به فاصله سالهای ۱۳۹۳ تا پایان سال ۱۳۹۸ (۳۱ مقاله) مربوط، و تعداد محدودی (۸ مقاله) به فاصله سالهای ۱۳۸۹ تا ۱۳۹۳ مربوط است. اکثر تحقیقات به روش زمینه‌یابی یا توصیفی پیمایشی (۳۰ مقاله) اجرا شده بود و در رده‌های بعدی، تحقیقات کیفی (۶ مقاله) و یک تحقیق با روش توصیفی همبستگی، تحلیل ثانویه و مرور ساختارمند یافت شد. هم‌چنین بیشترین نمونه‌های آماری را زنها به تنهایی (۲۱ مقاله) و سپس زوجین (۱۸ مقاله) تشکیل داده‌اند. هیچ پژوهشی یافت نشد که به‌عنوان نمونه آماری مردان را به‌تنهایی هدف بررسی قرار داده باشد. بیشترین حجم نمونه به یک طرح ملی با ۲۰۹۳۵ نمونه مربوط بود که در ۳۱ استان کشور انجام پذیرفته و کمترین حجم نمونه به یک پژوهش کیفی با ۱۳ نمونه مربوط بوده است.

جدول ۱. خلاصه مطالعات مربوط به عوامل بازدارنده فرزندآوری زوجین

کد	نویسندگان	عنوان	روش تحقیق	عوامل بازدارنده فرزندآوری
۱	عنایت و پرنیان (۱۳۹۲)	رابطه جهانی شدن فرهنگی و گرایش به فرزندآوری	روش: توصیفی پیمایشی نمونه: ۶۰۰ نفر از زنان و دختران شیراز ابزار: پرسشنامه محقق ساخته	فناوری نوین داده‌ای و ارتباطاتی، نگرش منفی نسبت به نقش جنسیتی سنتی، آگاهی از وسایل پیشگیری از بارداری، استفاده از تلفن همراه و مشتقات آن و فردگرایی
۲	کیودی، رمضانخانی منوچهری، حاجی‌زاده، حقی (۱۳۹۲)	الگوی تصمیم‌گیری فرزندآوری	روش: کیفی زمینه‌ای نمونه: ۳۴ نفر از زنان ابزار: مصاحبه عمیق نیمه ساختاریافته	احساس عدم کاهش نیازهای درک‌شده با فرزندآوری
۳	ترکیان ولاشانی، زمانی علویچه، حیدری، شوشتری مقدم (۱۳۹۸)	فرزندآوری: عوامل سوق‌دهنده و بازدارنده	روش: توصیفی پیمایشی نمونه: ۴۰۰ نفر از زنان و مردان اصفهان ابزار: پرسشنامه محقق ساخته	نگرانی از تأمین آینده تحصیلی و امنیت شغلی فرزندان، افزایش مشکلات اقتصادی با آوردن فرزند و نداشتن درآمد کافی، مشکل شدن فرزندآوری با افزایش سن

کد	نویسندگان	عنوان	روش تحقیق	عوامل بازدارنده فرزندآوری
۴	طاووسی، مطلق، اسلامی، حائری، مهریزی، هاشمی، منتظری (۱۳۹۵)	فرزندآوری از دیدگاه شهروندان تهرانی: دلایل تمایل و عدم تمایل	روش: توصیفی پیمایشی نمونه: ۱۲۰۰ نفر مرد و زن شهر تهران ابزار: پرسشنامه محقق ساخته	نگرانی در مورد تأمین آینده فرزندان، نگرانی در مورد افزایش مشکلات اقتصادی، کافی بودن فرزندان فعلی
۵	عباسی شوازی و خواجه صالحی (۱۳۹۲)	سنجش تأثیر استقلال، مشارکت اجتماعی و تحصیلات زنان بر تمایل به فرزندآوری	روش: توصیفی پیمایشی نمونه: ۴۰۰ زن همسر دار دارای فرزند ابزار: پرسشنامه محقق ساخته	افزایش سطح تحصیلات و مشارکت اجتماعی
۶	رضوی زاده، غفاریان، اخلاقی (۱۳۹۴)	زمینه های کم فرزند طلبی و تأخیر در فرزندآوری	روش: کیفی مردم نگاری نمونه: ۱۷ زن متأهل دارای فرزند بین ۲۰ تا ۵۰ سال ابزار: مصاحبه نیمه ساختاریافته یا عمیق	دغدغه های والد محور، دغدغه های فرزند محور، تلقی از مزایا و معایب فرزندآوری، استقلال رأی زوجین، ارزش شدن کم فرزندی، نهادمند شدن کم فرزندی
۷	فروتن، رضایی پاشا (۱۳۹۷)	تأثیرات هویت دینی بر تمایلات فرزندآوری در مناطق روستایی و شهری منتخب ایران	روش: پیمایشی نمونه: ۳۳۶۷ نفر از مردان و زنان ۱۵ ساله و بالاتر شهری و روستایی ابزار: پرسشنامه محقق ساخته	سطح دینداری ضعیف تر
۸	حمیدی فر، کنعانی، عبداللهی چندانق (۱۳۹۶)	نگاه بی فرزندان ارادی به فرزندآوری	روش: کیفی نمونه: ۱۳ نفر از افراد بی فرزند رشت ابزار: مصاحبه عمیق	مسئولیت زیاد پدر و مادری، محدودیت های اجتماعی فرزند برای والدین، محدودیت های زناشویی فرزند برای والدین، هزینه های زیاد داشتن فرزند و مخاطره های بارداری برای زنان
۹	پروینیان، رستم علی زاده، حبیبی (۱۳۹۷)	تأثیر سبک زندگی امروزی زنان بر میزان فرزندآوری	روش: پیمایشی نمونه: ۴۰۰ نفر از زنان ۱۵ تا ۴۵ سال قزوین ابزار: پرسشنامه محقق ساخته	دینداری ضعیف، مدیریت بدن، رفاه طلبی، افول پدرسالاری، استقلال جویی، برابری طلبی، تحقیر نقش مادری، بازتعریف هویت جنسیتی، مصرف زدگی، مدگرایی، تمایل به اشتغال، افزایش آگاهی، عدم احساس امنیت، تغییر اهداف زندگی (تمایل به تحقق خویشتن)

کد	نویسندگان	عنوان	روش تحقیق	عوامل بازدارنده فرزندآوری
۱۰	حائری مهریزی، طاووسی، صدیقی، مطلق، اسلامی، نقی زاده، منتظری (۱۳۹۶)	دلایل تمایل و عدم تمایل به فرزندآوری در میان مردم شهری و روستایی ایران: مطالعه ملی	روش: پیمایشی نمونه: ۲۰۹۳۵ نفر از زنان و مردان متأهل از ۳۱ استان ابزار: پرسشنامه محقق ساخته	نگرانی در مورد تأمین آینده فرزندان و افزایش مشکلات اقتصادی با آوردن فرزند دیگر
۱۱	رسول زاده اقدم، افشار، عدلی پور، میرمحمدتبار (۱۳۹۵)	تحلیل رابطه سرمایه اجتماعی و سبک زندگی با گرایش به فرزندآوری	روش: پیمایشی نمونه: ۳۸۴ دانشجوی آذربایجانی ابزار: پرسشنامه محقق ساخته	استفاده زیاد از رسانه‌های خارجی (اینترنت، شبکه‌های اجتماعی مجازی و شبکه‌های ماهواره‌ای) و سبک زندگی مدرن
۱۲	عباس زاده، آقاباری هیر، علی زاده اقدم، عدلی پور (۱۳۹۸)	نقش دینداری، خانواده‌گرایی، رسانه‌های نوین و بازاندیشی مدرن در نگرش به فرزندآوری در زنان و مردان متأهل ۴۹- ۱۸ ساله	روش: پیمایشی نمونه: ۴۱۵ نفر از زنان و مردان متأهل ۱۸ تا ۴۹ ساله تبریز ابزار: پرسشنامه‌های محقق ساخته	بازاندیشی مدرن، استفاده زیاد از اینترنت و شبکه‌های اجتماعی مجازی
۱۳	محمدی، صیفوری (۱۳۹۵)	بررسی جامعه شناختی عوامل مؤثر بر ترجیح باروری زنان	روش: پیمایشی نمونه: ۳۴۲ زن متأهل شاغل شهر کرمان ابزار: پرسشنامه محقق ساخته	نگرش منفی پاسخگویان نسبت به آینده جامعه که حاصل میزان درآمد، میزان استفاده از رسانه‌ها و میزان تحصیلات است؛ فردگرایی، منفعت‌طلبی، نگرش نسبت به فرزند، خردگرایی و عدم رضایتمندی زناشویی
۱۴	محمودیان، کوچانی اصفهانی، مقدس (۱۳۹۴)	مصرف رسانه، مدیریت بدن و رفتار باروری	روش: پیمایشی نمونه: ۲۱۸ نفر از زنان ۲۴ تا ۵۷ ساله متأهل شهر یاسوج ابزار: پرسشنامه خودابرازی	افزایش سطح تحصیلات، مصرف اینترنت و مدیریت بدن
۱۵	خلج‌آبادی فراهانی (۱۳۹۶)	نقش نگرش و تقسیم کار جنسیتی در ترجیحات و نیات باروری زنان و مردان شهر تهران	روش: تحلیل ثانویه از تحقیق پیمایشی نمونه: ۹۲۰ زن و مرد شهر تهران ابزار: پرسشنامه محقق ساخته	نگرشهای جنسیتی مدرن، داشتن نگرش غیرسنجی در تقسیم کار خانگی

کد	نویسندگان	عنوان	روش تحقیق	عوامل بازدارنده فرزندآوری
۱۶	کاوه فیروز، کرمی (۱۳۹۴)	بررسی ابعاد ساختار قدرت در خانواده و رابطه آن با باروری	روش: پیمایشی نمونه: ۴۰۰ زن متأهل دارای فرزند شهر تهران ابزار: پرسشنامه محقق ساخته	افزایش دسترسی به منابع ارزشمند (تحصیلات، اشتغال، سرمایه اقتصادی) و کاهش مشارکت آنان در تقسیم کار خانگی، استقلال فکری زنان، کاهش موافقت با نابرابری‌های جنسیتی و افزایش قدرت زن در خانواده
۱۷	مدیری، قاضی طباطبایی (۱۳۹۷)	بررسی تأثیر کیفیت زندگی زناشویی بر قصد فرزندآوری	روش: پیمایشی نمونه: ۱۳۳۲ نفر زنان و مردان متأهل شهر تهران که زن خانواده زیر ۴۹ سال و بارور ابزار: پرسشنامه محقق ساخته	کیفیت ضعیف زندگی زناشویی
۱۸	آقایاری هیر، فرخی نکارستان، لطیفی - مجره (۱۳۹۵)	فرزندآوری به مثابه مخاطره (زمینه‌های کم فرزند در شهر تبریز)	روش: کیفی زمینه‌ای نمونه: ۳۰ نفر از زنان شهر تبریز ابزار: مصاحبه عمیق	مخاطره زیبایی/ تناسب اندام، مخاطره سلامتی، مخاطره اقتصادی و مخاطره قدرت، تغییرات کارکردی خانواده و تحلیل نقش مادری، پذیرش اجتماعی و نهادینه شدن کم‌فرزندگی، کاهش فشار/ حمایت اجتماعی، عبرت‌آموزی نسلی، عرفی شدن فرزندآوری، بی‌اعتمادی به سیاستهای تشویقی، برساختهای رسانه‌ای و پزشکی کم‌فرزندگی
۱۹	عبداللهی، رحیمی (۱۳۹۶)	برساخت اجتماعی سیاستهای افزایش فرزندآوری و موانع پیش‌رو	روش: تحلیل محتوای کیفی نمونه: ۷۰۵ کاربر اینترنتی زن و مرد در پایگاه‌های خبری ایران	فرسایش روزافزون اعتماد نهادی و محقق نشدن سیاستهای افزایش فرزندآوری، سوء مدیریت جمعیت فعلی، احساس ناامنی روانی نسبت به آینده فرزندان، عدم انسجام و ثبات در سیاستهای افزایش فرزندآوری، تغییر نگرشها، تأکید بر کیفیت به جای کمیت، مادی‌گرایی افراطی و نهادینه شدن فرزندآوری کم

کد	نویسندگان	عنوان	روش تحقیق	عوامل بازدارنده فرزندآوری
۲۰	ارجمند سیاهپوش، برومند (۱۳۹۵)	بررسی عوامل اجتماعی و فرهنگی مؤثر بر گرایش به فرزندآوری در شهر اندیمشک با تأکید بر سبک زندگی (مطالعه موردی زنان متأهل کمتر از ۳۵ سال)	روش: پیمایشی از نوع همبستگی نمونه: ۲۴۰ نفر از زنان متأهل ۱۵ تا ۳۵ سال شهر اندیمشک ابزار: پرسشنامه	کاهش ترجیح جنسی، پایگاه اقتصادی اجتماعی خوب، افزایش سطح تحصیلات، کاهش پیروی از سنتها، بیشتر شدن اوقات فراغت، مدیریت بدن و مصرف کالاهای فرهنگی
۲۱	عباسی شوازی، خواجه صالحی (۱۳۹۲)	سنجش تأثیر استقلال، مشارکت اجتماعی و تحصیلات زنان بر تمایل به فرزندآوری	روش: پیمایشی نمونه: ۴۰۰ زن متأهل با فرزند در سنین باروری سیرجان ابزار: پرسشنامه	افزایش تحصیلات و مشارکت اجتماعی زنان
۲۲	سفیری، کمالی، فرجی (۱۳۹۶)	بررسی جامعه‌شناختی نگرش مثبت به فرزند	روش: پیمایشی نمونه: ۱۹۰ نفر از زنان متأهل ۱۸ تا ۴۰ سال شهر ایلام ابزار: پرسشنامه محقق ساخته	استفاده از ماهواره، دلسردکردن از طریق خانواده و اطرافیان، اشتغال زنان
۲۳	کاظمی پوره ادریسی، صادق ویشکایی (۱۳۹۱)	عوامل اجتماعی مؤثر در میزان باروری در خانواده	روش: پیمایشی نمونه: ۲۰۰ نفر از دانشجویان متأهل دانشگاه آزاد تهران شمال ابزار: پرسشنامه محقق ساخته	پایگاه اقتصادی اجتماعی خوب، اختلاف سنی زیاد زوجین
۲۴	خدیوزاده، ارغوانی، شاکری (۱۳۹۳)	نگرش به مشوقهای دولتی درباره فرزندآوری و ارتباط آن با ترجیحات باروری در زوجین مراجعه‌کننده به مراکز بهداشت دارای مرکز مشاوره پیش از ازدواج شهر مشهد	روش: پیمایشی نمونه: ۴۵۰ زوج مراجعه‌کننده به مراکز بهداشت پیش از ازدواج شهر مشهد ابزار: پرسشنامه	متکی بودن به مشوقهای دولتی

کد	نویسندگان	عنوان	روش تحقیق	عوامل بازدارنده فرزندآوری
۲۵	رستگار خالد، محمدی، ریاحی (۱۳۹۶)	جهتگیری ارزشی زنان و کنترل باروری	روش: توصیفی پیمایشی نمونه: ۲۱۴ زن ۲۰ تا ۴۹ ساله ساکن تهران ابزار: پرسشنامه	فردگرایی
۲۶	صادقی، عباسی شوازی، فراش (۱۳۹۷)	قومیت، قوم‌گرایی و باروری: بررسی تأثیر ابعاد و سطوح قوم‌گرایی بر ترجیحات و رفتارهای باروری زنان کرد و ترک شهر ماکو	روش: پیمایشی نمونه: ۳۸۴ نفر از زنان متأهل ۱۵ تا ۴۹ ساله کرد و ترک شهر ماکو ابزار: پرسشنامه	کاهش قوم‌گرایی
۲۷	قاسمی‌اردهایی، منافی‌آذر، محمودیان‌ی (۱۳۹۷)	عوامل اجتماعی مؤثر در تعداد فرزندان زنان متأهل شهرستان اهر	روش: پیمایشی نمونه: ۷۶۰ نفر زنان متأهل ۱۸ تا ۵۰ ساله شهر اهر ابزار: پرسشنامه محقق‌ساخته	افزایش تحصیلات زن، ترجیح به داشتن فرزند دختر از سوی زنان
۲۸	عباسی شوازی، دراهمکی (۱۳۹۷)	تأثیر مکانیزمهای شبکه‌های اجتماعی بر قصد فرزندآوری زنان نقاط شهری استان بوشهر	روش: پیمایشی نمونه: ۶۰۰ زن حداقل یک‌بار ازدواج کرده شهر بوشهر ابزار: پرسشنامه محقق‌ساخته	یادگیری اجتماعی منفی
۲۹	شجاعی، یزدخواستی (۱۳۹۶)	مرور سیستماتیک مطالعات کاهش باروری در دو دهه اخیر (دهه ۷۰ و ۸۰)	روش: مرور ساختارمند نمونه: ۵۰ عنوان پژوهش	افزایش تحصیلات زوجین، افزایش سن ازدواج، اشتغال زنان، استفاده از وسایل پیشگیری، تغییر نگرش نسبت به فرزندآوری، متزلزل شدن باورهای سنتی، افزایش توسعه یافتگی، تعداد مطلوب فرزند، پایگاه اجتماعی و اقتصادی خوب زوجین، شهرنشینی، سیاستهای کنترل جمعیت، نسبت جنسی، هزینه فرزندان، محل سکونت زوجین، فاصله‌گذاری بین فرزندان، بعد خانوار، سقط جنین، تأخیر زمان اولین تولد

کد	نویسندگان	عنوان	روش تحقیق	عوامل بازدارنده فرزندآوری
۳۰	پژهان، کمالی‌ها (۱۳۹۴)	تأثیر عوامل فرهنگی بر باروری زنان ۴۹ - ۱۵ سال منطقه ۱۲ شهر تهران	روش: همبستگی نمونه: ۴۰۰ نفر زنان ۱۵ تا ۴۹ ساله منطقه ۱۲ تهران ابزار: پرسشنامه محقق ساخته	افزایش سطح تحصیلات
۳۱	سروش، بحرانی (۱۳۹۲)	رابطه دینداری، نگرش به نقشهای جنسیتی و نگرش به فرزند با تعداد واقعی و ایده‌آل فرزند	روش: پیمایشی نمونه: ۴۰۰ نفر زنان متأهل شیراز ابزار: پرسشنامه محقق ساخته	نگرش مدرن به نقش‌های جنسیتی
۳۲	اسکندری، فرزانه (۱۳۹۲)	تأثیر استقلال زنان بر میزان باروری مطالعه موردی: زنان متأهل ۲۰-۳۵ شهر نور	روش: پیمایشی نمونه: ۳۸۶ نفر زنان متأهل ۲۰ تا ۳۵ ساله شهر نور ابزار: پرسشنامه محقق ساخته	استقلال اطلاعاتی، استقلال تصمیم‌گیری و استقلال اقتصادی زنان
۳۳	سیدمیرزایی، ارشدی (۱۳۹۴)	مقایسه تأثیرگذاری ارزشهای سنتی و مدرن در گرایش به باروری در دو نسل شهر سنندج در سال (۱۳۴۴ - ۱۳۶۳، ۱۳۷۸ - ۱۳۶۴)	روش: پیمایشی نمونه: ۳۸۴ نفر زنان متأهل شهر سنندج ابزار: پرسشنامه محقق ساخته	گرایش مثبت نسبت به ارزشهای مدرن
۳۴	عرفانی، شجاعی (۱۳۹۴)	تعیین‌کننده‌های بلافصل نیات باروری در شهر تهران	روش: پیمایشی نمونه: ۲۲۶۷ زن متأهل زیر ۳۶ سال و مردان متأهل دارای همسر زیر ۳۶ سال شهر تهران ابزار: مصاحبه	فرزندآوری را عامل بدترشدن شرایط زندگی خود دانستن (مانند وضعیت اقتصادی، روابط زناشویی، نگرش اطرافیان، احساس امنیت و رضایت از زندگی)، احساس فشار اجتماعی کمتر برای داشتن فرزند از سوی گروه‌های مرجع (از جمله والدین، دوستان، همسایگان)
۳۵	کنعانی، بخشی (۱۳۹۳)	گسترش فردگرایی و مسئله کم‌فرزندآوری: مطالعه‌ای در شهر رشت	روش: پیمایشی نمونه: ۴۰۰ نفر زنان و مردان متأهل شهر رشت ابزار: پرسشنامه محقق ساخته	انتخاب همسر توسط خود فرد، گسترش فردیت و آزادی در رفتار فرزندآوری، افزایش تحصیلات و اشتغال زنان

کد	نویسندگان	عنوان	روش تحقیق	عوامل بازدارنده فرزندآوری
۳۶	حمیدی فر، کنعانی، عبداللهی چندانق (۱۳۹۵)	جامعه در مخاطره و فرزندآوری	روش: پیمایشی نمونه: ۳۸۳ زوج ۲۵ تا ۴۹ ساله شهر رشت ابزار: پرسشنامه محقق ساخته	افول ارزشهای سنتی، آزادی انتخاب، افزایش سطح تحصیلات و سن ازدواج، فردی شدن
۳۷	شاکری نژاد، ساکی (۱۳۹۵)	بررسی دیدگاه زنان و مردان تک فرزند شهر اهواز دوباره فرزندآوری: یک پژوهش کیفی	روش: کیفی نمونه: ۳۵ نفر از زنان و مردان ۱۵ تا ۴۵ ساله شهر اهواز ابزار: مصاحبه عمیق و ساختاریافته	مشکلات اقتصادی، بیکاری، تربیت فرزندان، وظیفه و بیماری والدین.
۳۸	عبداللهی، قاضی طباطبایی (۱۳۹۶)	آزمون مدل نظری - مفهومی هم افزایی عقلانیت اقتصادی و اجتماعی در کنش فرزندآوری پایین	روش: پیمایشی نمونه: ۲۰۰ زن و مرد متأهل شهر تهران ابزار: پرسشنامه محقق ساخته	زندگی در مناطق نیمه برخوردار، سطح تحصیلی پایین و کاردانی، ارزش منفی فرزند، افزایش سن زنان، پرهیز از تعهدات بلندمدت و ناامنی اقتصادی
۳۹	صادقی، طریقتی تابش (۱۳۹۶)	بررسی تأثیر عوامل فرهنگی بر ترجیحات فرزندآوری جوانان شهر تهران	روش: پیمایشی نمونه: ۷۲۰ جوان ۱۵ تا ۳۰ ساله متأهل شهر تهران ابزار: پرسشنامه محقق ساخته	فردگرایی، تفکر سکولار، نگرش جنسیتی برابرگرا

نگاهی کلی به این عوامل و نسبت‌ها و روابط آنها نشان داد که به‌منظور بهره‌مندی و نتیجه‌گیری بهتر از یافته‌ها، می‌توان عوامل بازدارنده فرزندآوری را در چهارچوب سه عامل فردی، خانوادگی، اجتماعی - محیطی قرار داد. عوامل فردی، تحت تأثیر از وضعیت فرد بدون در نظر گرفتن پیرامونش است و نوع شناخت و نگرش، گرایش و انگیزش، رفتارها و عملکرد وی در زندگی، وضعیت جسمانی فرد و وضعیت جمعیت‌شناختی (سن، جنس، تحصیلات، اشتغال، سطح دینداری و سطح اقتصادی) فرد را شامل می‌شود که زوجین را از فرزندآوری باز می‌دارد. عوامل خانوادگی، از مسائل بین فردی و خانوادگی نشأت می‌گیرد که یا اثرگذارهای خانواده نخستین فرد که در آن متولد شده و رشد یافته و یا تأثیرات خانواده فعلی وی است که با ازدواج شکل گرفته و به‌عنوان مانعی در برابر فرزندآوری زوجین است. هم‌چنین عوامل اجتماعی - محیطی از ارتباط فرد با اجتماع انسانی و محیط پیرامونش شکل می‌گیرد و شرایط بازدارنده‌ای را برای فرزندآوری

زوجین رقم می‌زند. در جدول ۲ این عوامل و تعداد مقالاتی که تأثیرگذاری آنها را مورد تأیید قرار داده، به صورت نظام‌مند آمده است.

جدول ۲. عوامل بازدارنده فرزندآوری، استخراج شده از مقالات

عوامل بازدارنده	مؤلفه‌ها	عوامل بازدارنده فرزندآوری
عوامل فردی	شناختی	نگرش منفی نسبت به نقش جنسیتی سنتی (۴)، سطح دینداری ضعیف (۴)، آگاهی از وسایل پیشگیری از بارداری (۲)، ناامنی روانی نسبت به آینده فرزندان (۴)، باور به مفید نبودن فرزندآوری (۱)، ارزش شدن کم‌فرزندی (۱)، نگرش منفی نسبت به فرزند و فرزندآوری (۳)، افزایش آگاهی زنان (۱)، تغییر اهداف زندگی (تمایل به تحقق خویشتن) در زنان (۱)، نگرش منفی نسبت به آینده خود و سخت‌تر شدن وضعیت زندگی (۲)، بی‌اعتمادی نسبت به سیاست‌های تشویقی (۲)، تأکید بر کیفیت به جای کمیت در فرزندآوری (۱)، دغدغه‌های والدمحور (۱)، دغدغه‌های فرزندمحور (۱)، عدم احساس امنیت زنان (۱)
	انگیزشی	فردیت‌گرایی (۶)، مادی‌گرایی افراطی (۱)، رفاه‌طلبی (۱)، برابری‌طلبی جنسیتی زنان (۳)، مدگرایی (۱)، استقلال‌خواهی و مستقل‌بودن زنان (اطلاعاتی، تصمیم‌گیری، اقتصادی) (۳)
	رفتاری	استفاده از تلفن همراه و مشتقات آن (۱)، افزایش مشارکت اجتماعی زنان (۲)، مدیریت بدن (۴)، سبک زندگی مدرن (۳)، مصرف کالاهای فرهنگی (۱)
	جسمی	مخاطره‌های بارداری و سلامتی برای زنان (۲)
عوامل خانوادگی	جمعیت شناختی	افزایش سن ازدواج زنان (۳)، افزایش سطح تحصیلات (۱۰)، تمایل به اشتغال و شاغل بودن زنان (۵)، ناامنی اقتصادی و درآمد کم (۷)، سطح درآمد خوب (۲)
	خانواده نخستین	عبرت‌آموزی نسلی (۱)، دیدگاه منفی خانواده و نزدیکان نسبت به بارداری و فرزندآوری (۱)، انتخاب همسر توسط خود فرد (۲)، وظیفه و بیماری والدین (۱)
	خانواده فعلی	مسئولیت زیاد و طولانی‌مدت والدینی (۲)، محدودیتهای اجتماعی فرزند برای والدین (۱)، محدودیتهای زناشویی فرزند برای والدین (۱)، تغییرات کارکردی خانواده و تحقیر نقش مادری (۲)
عوامل اجتماعی - محیطی	گسترش فناوریهای نوین ارتباطاتی (اینترنت، شبکه‌های اجتماعی مجازی و شبکه‌های ماهواره‌ای) (۵)، نهادمند شدن کم‌فرزندی (۳)، مصرف‌زدگی (۱)، کاهش فشار/ حمایت اجتماعی از سوی گروه‌های مرجع (۳)، پایگاه اجتماعی خوب (۲)، یادگیری اجتماعی منفی (۱)، شهرنشینی (۱)، سیاست‌های کنترل جمعیت (۱)، افزایش توسعه‌یافتگی (۱)، زندگی در مناطق کم‌برخوردار (۱)	

با توجه به یافته‌های جدول ۲ و بررسی فراوانی مقالاتی که بازدارندگی عوامل در فرزندآوری را مورد تأیید قرار داده است، عوامل ذیل به ترتیب بیشترین تأیید علمی در مجموع مقالات را به دست آورد و حداقل دو مقاله بازدارندگی آنها را تأیید کرده است:

- بین عوامل شناختی: نگرش منفی نسبت به نقش جنسیتی سنتی (۴) احساس ناامنی نسبت به آینده فرزندان (۴) سطح دینداری ضعیف (۴) نگرش منفی نسبت به فرزند و فرزندآوری (۳) نگرش منفی نسبت به آینده و سخت‌تر شدن زندگی (۲) آگاهی از وسایل پیشگیری از بارداری (۲) بی‌اعتمادی نسبت به سیاست‌های تشویقی دولت (۲)

- بین عوامل انگیزشی: فردیت‌گرایی (۶) استقلال‌خواهی و مستقل بودن زنان (۳) برابری طلبی جنسیتی زنان (۳)

- بین عوامل رفتاری: مدیریت ظاهر بدن (۴) سبک زندگی مدرن (۳) افزایش مشارکت اجتماعی زنان (۲)

- بین عوامل جمعیت‌شناختی: سطح تحصیلات (۱۰) ناامنی اقتصادی و درآمد کم (۷) تمایل به اشتغال و شاغل بودن زنان (۵) افزایش سن ازدواج زنان (۳) سطح درآمد خوب (۲)

- بین عوامل خانوادگی: مسئولیت زیاد و طولانی مدت والدین (۲) تغییرات کارکردی خانواده و تحقیر نقش مادری (۲)، انتخاب همسر توسط خود فرد (۲)

- بین عوامل اجتماعی: استفاده زیاد از فناوریهای نوین داده‌ای و اطلاعاتی (۵) نهادمند شدن کم‌فرزندی (۳) کاهش فشار/ حمایت اجتماعی گروه‌های مرجع (۳) پایگاه اجتماعی خوب (۳)

بحث و نتیجه‌گیری

بر اساس نتایج، نوعی احساس ناامنی و نگرش منفی نسبت به آینده بین عوامل بازدارنده فرزندآوری به چشم می‌خورد که مجموعاً تأیید علمی زیادی را به خود اختصاص داده و به نظر می‌رسد اساس بسیاری از عوامل بازدارنده فرزندآوری است (نگرش منفی نسبت به آینده و سخت‌تر شدن زندگی، احساس ناامنی نسبت به آینده فرزندان، ناامنی اقتصادی). همان‌طور که نتایج بررسی جامعه‌شناختی عوامل مؤثر بر ترجیح باروری زنان نشان داد ناامیدی نسبت به آینده جامعه، مهمترین عامل در کاهش تمایل به باروری است و بیشتر تحت تأثیر عواملی همچون میزان درآمد، میزان استفاده از رسانه‌ها و میزان تحصیلات، فردیت‌گرایی، منفعت‌طلبی، نگرش نسبت به

فرزند، خردگرایی و رضایتمندی زناشویی افراد قرار دارد (محمدی و صیفوری، ۱۳۹۵). به علاوه یافته‌های عرفانی و شجاعی (۱۳۹۴) نیز حاکی است که افرادی که فرزندآوری را موجب بدتر شدن جنبه‌های مختلف زندگی فردی خود (مانند وضعیت اقتصادی، روابط زناشویی، نگرش اطرافیان، احساس امنیت و رضایت از زندگی) در آینده می‌دانند، احتمال تصمیم به فرزندآوری کمتری دارند. این نتایج با دیگر مطالعات نیز مورد تأیید قرار گرفته است؛ از جمله بر اساس یافته‌های ترکیان و همکاران (۱۳۹۸) بیشترین دلایل بازدارنده فرزندآوری، نگرانی از تأمین آینده تحصیلی و شغلی فرزندان و افزایش مشکلات اقتصادی و نداشتن درآمد کافی است. افزون بر آن، یکی از یافته‌های طاووسی و همکاران (۱۳۹۵)، حائری مهریزی و همکاران (۱۳۹۶) و عبداللهی و رحیمی (۱۳۹۶) این است که نگرانی برای تأمین آینده فرزندان و هراس از افزایش مشکلات اقتصادی با آوردن فرزند، عامل بازدارنده فرزندآوری است.

نکته‌ای که در زمینه رفع این احساس ناامنی می‌توان گفت ایجاد احساس اعتماد نسبت به سیاستهای تشویقی بین افراد جامعه است؛ چرا که برخی تحقیقات (عبداللهی و رحیمی، ۱۳۹۶؛ آقایاری و همکاران، ۱۳۹۵) حاکی از فرسایش روزافزون اعتماد نسبت به سیاستهای تشویقی فرزندآوری به‌عنوان عامل بازدارنده فرزندآوری است و محقق‌نشدن سیاستهای افزایش فرزندآوری از جمله دلایل آن می‌تواند باشد.

یکی دیگر از نتایج قابل توجه در این تحقیق، وجود هر دو عامل پایگاه اقتصادی اجتماعی قوی و ضعیف و نیز زندگی در مناطق کم‌برخوردار و توسعه‌یافتگی در زمره عوامل بازدارنده فرزندآوری است (ترکیان و همکاران، ۱۳۹۸؛ طاووسی و همکاران، ۱۳۹۵؛ حمیدی‌فر و همکاران، ۱۳۹۶؛ شجاعی و یزدخواهی، ۱۳۹۶؛ شاکری‌نژاد و ساکی، ۱۳۸۵؛ عبداللهی و قاضی طباطبایی، ۱۳۹۶). البته تأیید علمی اثربخشی مناطق کم‌برخوردار و توسعه‌یافتگی به پژوهش وابسته است و تأیید علمی پایگاه اقتصادی ضعیف (۷ مقاله) به‌عنوان عاملی بازدارنده از عامل پایگاه اقتصادی خوب (۲ مقاله) بسیار قویتر است. این نتایج می‌تواند گویا باشد که اگرچه داشتن پایگاه اقتصادی اجتماعی خوب و زندگی در مناطق مرفه شهر نیز می‌تواند مانعی بازدارنده در فرزندآوری باشد، تأثیر نداشتن درآمد کافی و فقر بسیار، بیشتر زوجین را از فرزندآوری باز می‌دارد. این گونه به‌نظر می‌رسد افرادی که از نظر درآمد و معیشت وضعیت مناسبی ندارند به‌دلیل ناتوانی در تأمین نیازهای خود و فرزندان به فرزندآوری تمایل کمتری نشان می‌دهند. در مقابل، نتایج برخی از این تحقیقات (کازمی‌پور و همکاران، ۱۳۹۱ و عبداللهی و قاضی طباطبایی، ۱۳۹۶) نشان داد که افرادی که در

پایگاه اجتماعی اقتصادی متوسط و مناطق نیمه‌برخوردار زندگی می‌کنند بیشترین گرایش را به فرزندآوری نسبت به دو گروه دیگر نشان می‌دهند؛ شاید به این دلیل که معیشت و درآمد آنها در حد کفایت تأمین‌کننده نیازهای مادی خود و فرزندانشان است و آن‌قدر هم درآمد زیادی ندارند که به رفاه زدگی دچار شده و برای خدشه وارد نشدن به آن از فرزندآوری گریزان باشند.

عامل کلیدی دیگری که بین دیگر عوامل، نقش برجسته‌ای داشت، سبک زندگی و باورها و ارزشهای مربوط به آن است که بر اساس مطالعات، سبک زندگی سنتی و باورها و ارزشهای مرتبط با آن، عامل سوق دهنده و سبک زندگی مدرن عامل بازدارنده فرزندآوری به شمار می‌رود. رسول زاده و همکاران (۱۳۹۵) سبک زندگی سنتی را با سبک زندگی دینی و سبک زندگی مدرن را با سبک زندگی غربی، که با مادیگرایی و دینگریزین است، برابر دانسته‌اند که این مطالعه با نتیجه مطالعات مربوط به تأثیر مثبت دینداری در افزایش فرزندآوری مطابقت دارد. سیدمیرزایی و همکاران (۱۳۹۴) گرایش نسبت به ارزشهای سنتی را عامل سوق دهنده و گرایش به ارزشهای مدرن را عامل بازدارنده معرفی کرده‌اند و حمیدی فر و همکاران (۱۳۹۵) افول ارزشهای سنتی را در کاهش احتمال فرزندآوری معرفی می‌کنند. هم‌چنین ارجمند و برومند (۱۳۹۵) پیروی از سنتها در زندگی عامل سوق دهنده فرزندآوری دانسته‌اند. در زمینه علت این اثرگذاری می‌توان گفت که سبک زندگی افراد و باورها و ارزشهایی که در خود دارد، زمینه‌ای در زندگی روانی و اجتماعی افراد فراهم می‌کند که مانع تمایل به فرزندآوری و یا سوق دهنده به سمت آن است؛ از جمله اینکه عوامل سبک زندگی مدرن بر پایه انسان محوری بنا نهاده شده است و افراد را به لذت بیشتر و کاهش تعداد اعضای خانواده برای رسیدن به آن سوق می‌دهد. عامل بسیار جهت‌دهنده در فرهنگ عمومی کشور ما، که ارزشهای سبک زندگی مدرن را ترویج می‌کنند، رسانه‌های خارجی از جمله شبکه‌های ماهواره‌ای و فضای مجازی است. در این رسانه‌ها شاهد نمادپردازی و شخصیت‌سازی برحسب معیارهای مدرن هستیم. به طوری که زن موفق را زنی با تحصیلات دانشگاهی، دارای شغل بیرون از خانه، مدیریت ظاهر بدن و توجه زیاد به آن، مجرد و یا در صورت تأهل با یک یا دو فرزند نشان می‌دهد که در اذهان عمومی، شیوه صحیح و معیار زندگی مطلوب قرار گرفته است. همان‌طور که رسول زاده و همکاران (۱۳۹۵) گفته‌اند در واقع رسانه‌های نوین به صورتی هدافمند، زنان شاغل و تحصیل کرده را الگوی زن موفق به جامعه معرفی می‌کنند و ایفای نقش مادری را کم ارزش جلوه، و در نتیجه گرایش به فرزندآوری را کاهش می‌دهند. به نظر می‌رسد که سبک زندگی مدرن با مجموعه ملاکها و چهارچوبی که به زوجین ارائه می‌کند،

قالبی شناختی، انگیزشی و رفتاری در آنان به وجود می‌آورد که بازدارنده فرزندآوری است؛ از جمله این ملاکهای شناختی، انگیزشی و رفتاری که اثرگذاری آنها بر کاهش تمایل به فرزندآوری بین دیگر تحقیقات تأیید شده، عبارت است از: نگرش منفی نسبت به نقش جنسیتی سنتی (عنایت و پرنیان، ۱۳۹۲؛ خلج‌آبادی، ۱۳۹۶؛ سروش و بحرانی، ۱۳۹۲)، افزایش سطح تحصیلات (عباسی شوازی و همکاران، ۱۳۹۲؛ محمودیان و همکاران، ۱۳۹۴؛ کاوه فیروز و کرمی، ۱۳۹۴؛ قاسمی اردهایی و همکاران، ۱۳۹۷؛ پژوهان و کمالیها، ۱۳۹۴)، تمایل به اشتغال و شاغل بودن زنان (پروینیان و همکاران، ۱۳۹۷؛ سفیری و همکاران، ۱۳۹۶؛ کنعانی و سعادت، ۱۳۹۳)، استفاده زیاد از فناوریهای نوین داده‌ای و اطلاعاتی (عنایت و پرنیان، ۱۳۹۲؛ رسول زاده و همکاران، ۱۳۹۵؛ عباس‌زاده و همکاران، ۱۳۹۸)، مدیریت ظاهر بدن (محمودیان و همکاران، ۱۳۹۴؛ پروینیان و همکاران، ۱۳۹۷؛ آقاییاری و همکاران، ۱۳۹۵؛ ارجمند و برومند، ۱۳۹۵) و تحقیر نقش مادری (پروینیان و همکاران، ۱۳۹۷؛ آقاییاری و همکاران، ۱۳۹۵) که جزء بازدارنده‌ترین عوامل نیز هست. براساس نتایج این تحقیق به نظر می‌رسد به منظور افزایش فرزندآوری، لازم است که در سه زمینه، برنامه ریزی و اقدام جدی صورت گیرد تا عوامل قدرتمندی که بازدارنده فرزندآوری است: اول اینکه ارزشهای معنوی و دینی بین جوانان ترویج شود به طوری که باور آنها نسبت به جایگاه خانواده در زندگی، اولویت بندی نقشها در خانواده و ارزشمندی با توجه به دیدگاه اسلامی اصلاح و تقویت شود؛ باورهایی که تحت تأثیر عوامل مختلف از جمله رویکردهای فمینیستی دستخوش تحول شده است. دوم اینکه دغدغه‌های والدمحور و فرزندمحور در بین افراد جامعه کاهش داده شود و احساس کارآمدی در حل این مسائل در زوجین افزایش داده شود که احساس ناامنی و کاهش امید به آینده را رقم زده است. از جمله این دغدغه‌ها مسائل اقتصادی است که در مورد تأمین نیازهای خانواده با تولد فرزند، و هم ممکن است دغدغه‌های مراقبتی مربوط به تربیت فرزند و محافظت از وی در برابر آسیبهای اجتماعی باشد. سوم اینکه سبک زندگی افراد از طریق اصلاح باورها و ارزشهای مرتبط با سبک زندگی مدرن با استفاده از ابزارهای رسانه‌ای قدرتمند اصلاح شود. علاوه بر این موارد، زمینه‌هایی فراهم شود تا بین نگهداری و پرورش فرزندان و ادامه فعالیت و مشارکت زنان در کارهای اجتماعی هماهنگی لازم به وجود آید. لذت‌پذیری و مادری کردن و داشتن فرزندان بیشتر از طریق ترویج و تبلیغ تجربه افراد موفق در این زمینه به نمایش گذاشته، و جمعگرایی و خانواده‌گرایی با گسترش فعالیتهای جمعی و بویژه خانوادگی در سطح جامعه تقویت شود.

از جمله محدودیتهای این پژوهشها این است که جامعه آماری بیشتر آنها بر زنان بوده متمرکز است و مردان به طور مستقل در زمینه فرزندآوری مورد بررسی قرار نگرفته‌اند؛ این خود می‌تواند گویای جهتگیری پژوهشگران در عرصه فرزندآوری باشد که عوامل را بیشتر در گروه زنان جستجو می‌کنند. به‌علاوه عمده پژوهشها توسط جامعه شناسان به روش توصیفی پیمایشی (زمینه یابی) و با ابزار پرسشنامه صورت گرفته است و جای پژوهشهای روانشناختی به‌گونه محسوسی خالی به‌نظر می‌رسد. پیشنهاد می‌شود که روانشناسان در این عرصه مهم و سرنوشت‌ساز وارد شوند و با پژوهشهای روانشناختی بویژه در حوزه راهکارهای افزایش فرزندآوری، مسیر علمی روشنی برای سیاستگذاری درباره فرزندآوری باز نمایند.

منابع

- آقایاری هیر، توکل؛ فرخی نکارستان، مینا؛ لطیفی مجره، سیده صدیقه (۱۳۹۵). فرزندآوری به مثابه مخاطره (مطالعه کیفی زمینه‌های کم‌فرزندگی در شهر تبریز). *مجله مطالعات راهبردی زنان*. ش ۷۳: ۳۳ - ۸.
- ارجمند سیاهپوش، اسحق؛ برومند، ناهید (۱۳۹۵). بررسی عوامل اجتماعی و فرهنگی مؤثر بر گرایش به فرزندآوری در شهر اندیمشک با تأکید برسبک زندگی (مطالعه موردی زنان متأهل کمتر از ۳۵ سال). *Quarterly of Sociological Studies of Youth*. ش ۲۱: ۲۴ - ۹.
- اسکندری، مریم؛ فرزانه، سیف‌الله (۱۳۹۲). تأثیر استقلال زنان بر میزان باروری مطالعه موردی: زنان متأهل ۳۵ - ۲۰ شهر نور. *مجله پژوهش اجتماعی*. ش ۱۸: ۸۵ - ۶۳.
- پروینیان، فریبا؛ رستم علی‌زاده، ولی‌الله؛ حبیبی، رضا (۱۳۹۷). تأثیر سبک زندگی امروزی زنان بر میزان فرزندآوری؛ مطالعه موردی شهر قزوین. *فصلنامه زن و جامعه*. س نهم. ش ۴: ۷۲ - ۳۹.
- ترکیان ولاشانی، صاحب‌جان؛ زمانی علویچه، فرشته؛ حیدری، زهرا؛ شوشتری مقدم، الهه (۱۳۹۸). فرزندآوری: عوامل سوق دهنده و بازدارنده. *مجله پایش*، س هجدهم، ش ۳ (پیاپی ۸۵): ۲۴۹ - ۲۴۱.
- حائری مهریزی، علی اصغر؛ طاووسی، محمود؛ صدیقی، ژیلا؛ مطلق، محمداسماعیل؛ اسلامی، محمد؛ نقی‌زاده، فاطمه؛ منتظری، علی (۱۳۹۶). دلایل تمایل و عدم تمایل به فرزندآوری در میان مردم شهری و روستایی ایران: یک مطالعه ملی. *پایش*. دوره ۱۶. ش ۵: ۶۳۷ - ۶۴۵.
- حسینی مجرد، اکرم؛ خزعلی، کبری؛ اصلاح چی، زهرا؛ آفاجانی، شهناز؛ جونوش، مرضیه؛ طرانچی، نعیمه (۱۳۹۴). *جمعیت ایران، افزایش یا کاهش؟*. چ سوم. تهران: انتشارات روابط عمومی شورای فرهنگی اجتماعی زنان و خانواده.
- حمیدی فر، مهدی؛ کنعانی، محمدمین؛ عبادالهی چندانق، حمید (۱۳۹۶). نگاه بی‌فرزندان ارادی به فرزندآوری: مطالعه‌ای در شهر رشت. *جامعه‌پژوهی فرهنگی*. س هشتم. ش ۳: ۵۴ - ۲۷.

- حمیدی فر، مهدی؛ کنعانی، محمد امین؛ عبادالهی چندانق، حمید (۱۳۹۵). جامعه در مخاطره و فرزندآوری: مطالعه‌ای در شهر رشت. *نشریه نامه انجمن جمعیت‌شناسی ایران*. پیاپی ۲۱: ۱۳۶ - ۱۰۲.
- خامنه‌ای، سید علی (۱۳۹۲) «*تحدید نسل*». قابل‌بازیابی در: <http://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=21137>.
- خدیوزاده، طلعت؛ ارغوانی، الهام؛ شاکری، محمد تقی (۱۳۹۳). نگرش به مشوق‌های دولتی در خصوص فرزندآوری و ارتباط آن با ترجیحات باروری در زوجین مراجعه‌کننده به مراکز بهداشت دارای مرکز مشاوره پیش از ازدواج در شهر مشهد. *مجله دانشگاه علوم پزشکی مازندران*، پیاپی ۱۲۰: ۱۳ - ۱.
- خلج‌آبادی فراهانی، فریده (۱۳۹۶). نقش نگرش و تقسیم کار جنسیتی در ترجیحات و نیت باروری زنان و مردان شهر تهران. *نشریه مطالعات جمعیتی*. س سوم، ش ۵: ۱۲۹ - ۹۵.
- رستگار خالد، امیر؛ محمدی، میثم؛ ریاحی، محمدناصر (۱۳۹۶). جهت‌گیری ارزشی زنان و کنترل باروری. *مجله مطالعات راهبردی زنان*. ش ۷۵: ۳۱ - ۷.
- رسول‌زاده اقدم، صمد؛ افشار، سیمین؛ عدلی پور، صمد؛ میرمحمدتبار، سیداحمد (۱۳۹۵). تحلیل رابطه سرمایه اجتماعی و سبک زندگی با گرایش به فرزندآوری (مورد مطالعه: دانشجویان دانشگاه شهید مدنی آذربایجان). *فصلنامه راهبرد اجتماعی فرهنگی*. پیاپی ۲۰: ۱۳۵ - ۱۰۷.
- رضوی‌زاده، ندا؛ غفاریان، الهه؛ اخلاقی، آمنه (۱۳۹۴). زمینه‌های کم فرزندطلبی و تأخیر در فرزندآوری مورد مطالعه: زنان مشهد. *مجله راهبرد فرهنگ*. ش ۳۱: ۹۸ - ۷۳.
- سروش، مریم؛ بحرانی، شعله (۱۳۹۲). رابطه دینداری، نگرش به نقش‌های جنسیتی و نگرش به فرزند، با تعداد واقعی و ایده‌آل فرزند. *مجله زن در توسعه و سیاست*. ش ۴۱: ۲۰۸ - ۱۸۹.
- سفیری، خدیجه؛ کمالی، افسانه؛ فرجی، الهه (۱۳۹۶). بررسی جامعه‌شناختی نگرش مثبت به فرزند (مطالعه زنان شهر ایلام). *مجله مطالعات راهبردی زنان*. ش ۷۵: ۱۰۹ - ۸۵.
- سید میرزایی، سید محمد؛ ارشدی، حیدر (۱۳۹۴). مقایسه تاثیرگذاری ارزش‌های سنتی و مدرن در گرایش به باروری در دونسل پیاپی ۱۳۹۳ در شهر سنندج در سال (۱۳۴۴ - ۱۳۶۳، ۱۳۷۸ - ۱۳۶۴). *مجله مطالعات علوم اجتماعی ایران*. سال دوازدهم. ش ۴۵: ۸۵ - ۶۴.
- شاکری نژاد، قدرت‌الله؛ ساکی، مریم؛ جاروندی، فرزانه؛ حاجی نجف، سعیده (۱۳۹۵). بررسی دیدگاه زنان و مردان تک فرزند خوزستانی درباره فرزندآوری: یک پژوهش کیفی. *دوماهنامه طلوع بهداشت یزد*. سال پانزدهم. ش ۵: ۹۴ - ۸۱.
- شجاعی، جواد؛ یزدخواستی، بهجت (۱۳۹۶). مرور ساختارمند مطالعات کاهش باروری در دو دهه اخیر. *مجله مطالعات راهبردی زنان*. ش ۷۵: ۱۵۹ - ۱۳۷.
- صادقی، رسول؛ عباسی شوازی، محمدجلال؛ فراش، نورالدین (۱۳۹۷). قومیت، قوم‌گرایی و باروری: بررسی تأثیر ابعاد و سطوح قوم‌گرایی بر ترجیحات و رفتارهای باروری زنان کرد و ترک در شهر ماکو. *مجله مطالعات اجتماعی ایران*. دوره دوازدهم. ش ۳: ۱۰۱ - ۸۰.

- صادقی، رسول؛ طریقتی تابش، راضیه (۱۳۹۶). بررسی تأثیر عوامل فرهنگی بر ترجیحات فرزندآوری جوانان در شهر تهران. **نشریه مطالعات جمعیتی**. سال سوم. ش ۶: ۸۹ - ۶۳.
- طاووسی، محمود؛ مطلق، محمداسماعیل؛ اسلامی، محمد؛ حائری مهریزی، علی اصغر؛ هاشمی، اکرم؛ منتظری علی (۱۳۹۵). فرزندآوری از دیدگاه شهروندان تهرانی: دلایل تمایل و عدم تمایل. **مجله پایش**، س پانزدهم، ش ۶ (پیاپی ۷۰): ۶۶۸ - ۶۶۳.
- عباسزاده، محمد؛ آقایی هیر، توکل؛ علی زاده اقدم، محمدباقر؛ عدلی پور، صمد (۱۳۹۸). نقش دینداری، خانواده گرایی، رسانه‌های نوین و بازاندیشی مدرن در نگرش به فرزندآوری در زنان و مردان متأهل ۴۹ - ۱۸ ساله. **مجله پایش**، س هجدهم، ش ۲ (پیاپی ۸۴): ۱۸۲ - ۱۷۳.
- عباسی شوازی، محمدجلال؛ دراهکی، احمد (۱۳۹۷). تاثیر مکانیزمهای شبکه‌های اجتماعی بر قصد فرزندآوری زنان نقاط شهری استان بوشهر. **نشریه مطالعات جمعیتی**. س چهارم. ش ۱: ۳۹ - ۱.
- عباسی شوازی، محمدجلال؛ خواجه صالحی، زهره (۱۳۹۲). سنجش تأثیر استقلال، مشارکت اجتماعی و تحصیلات زنان بر تمایل به فرزندآوری - مطالعه موردی شهر سیرجان. **مجله زن در توسعه و سیاست**. ش ۴۰: ۶۴ - ۴۵.
- عبداللهی، عادل؛ قاضی طباطبایی، محمود (۱۳۹۶). آزمون مدل نظری - مفهومی هم افزایی عقلانیت اقتصادی و اجتماعی در کنش فرزندآوری پایین. **نشریه نامه انجمن جمعیت‌شناسی ایران**. پیاپی ۲۳: ۱۱۷ - ۸۴.
- عبداللهی، عادل؛ رحیمی، علی (۱۳۹۶). برساخت اجتماعی سیاستهای افزایش فرزندآوری و موانع پیش‌رو: مطالعه‌ی موردی کاربران اینترنتی. **مجله مطالعات راهبردی زنان**. ش ۷۷: ۶۰ - ۳۶.
- عرفانی، امیر؛ شجاعی، جواد (۱۳۹۴). تعیین‌کننده‌های بلافصل نیت باروری در شهر تهران. **نشریه نامه انجمن جمعیت‌شناسی ایران**. پیاپی ۲۰: ۱۸۶ - ۱۶۴.
- عنایت حلیمه، پرنیان لیلا (۱۳۹۲). «مطالعه رابطه جهانی شدن فرهنگی و گرایش به فرزندآوری». **فصلنامه زن و جامعه**، س چهارم. ش ۲: ۱۳۶ - ۱۰۹.
- فتحی، الهام؛ جاوید، نورمحمد؛ حسینی، سیدمسعود؛ میرزایی، صفیه؛ نصیریپور، مجتبی (۱۳۹۸). گزارش تحلیلی بررسی روند تغییرات ساختار و ترکیب جمعیت کشور و آینده آن تا افق ۱۴۳۰ شمسی بر اساس نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۵. مرکز آمار ایران <https://www.amar.org.ir>
- فروتن، یعقوب؛ رضایی پاشا، صدیقه (۱۳۹۷). تأثیرات هویت دینی بر تمایلات فرزندآوری در مناطق روستایی و شهری منتخب ایران. **مجله مطالعات ملی**. ش ۷۳: ۹۶ - ۷۵.
- قاسمی اردهایی، علی؛ منافی آذر، رضا؛ محمودیانی، سراج الدین (۱۳۹۷). عوامل اجتماعی مؤثر در تعداد فرزندان زنان متأهل شهرستان اهر. **مجله مطالعات راهبردی زنان**. ش ۸۱: ۱۶۶ - ۱۴۳.
- کاظمی پور، شهلا؛ ادیسی، افسانه؛ صادق ویشکایی، حسین (۱۳۹۱). عوامل اجتماعی مؤثر در میزان باروری در خانواده (مورد مطالعه؛ دانشجویان متأهل دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال). **مجله مطالعات جامعه‌شناختی ایران**. ش ۵: ۷۵ - ۵۷.

- کاوه فیروز، زینب؛ کرمی، فریبا (۱۳۹۴). بررسی ابعاد ساختار قدرت در خانواده و رابطه آن با باروری (مطالعه موردی: زنان متأهل شهر تهران). *مجله زن در توسعه و سیاست*. دوره سیزدهم. ش ۲: ۳۰۸ - ۲۹۱.
- کیودی، مرضیه؛ رمضانخانی، علی؛ منوچهری، هومان؛ حاجی زاده، ابراهیم؛ حقی، مرجان (۱۳۹۲). الگوی تصمیم-گیری فرزندآوری: یک مطالعه کیفی. *مجله پایش*، سال دوازدهم ش ۵ (پیاپی ۵۱): ۵۱۵ - ۵۰۸.
- کنعانی، محمد امین؛ بخشی، سعادت (۱۳۹۳). گسترش فردگرایی و مسئله کم فرزندآوری: مطالعه‌ای در شهر رشت. *دو فصلنامه‌نامه انجمن جمعیت شناسی ایران*. پیاپی ۱۸: ۲۵ - ۱.
- محمدی، نعیم؛ صیفوری، بتول (۱۳۹۵). بررسی جامعه‌شناختی عوامل مؤثر بر ترجیح باروری زنان. *مجله فرهنگی تربیتی زنان و خانواده*. ش ۳۶: ۷۰ - ۴۹.
- محمودیان، حسین؛ کوچانی اصفهانی، مسعود؛ مقدس، سعید (۱۳۹۴). مصرف رسانه، مدیریت بدن و رفتار باروری مورد مطالعه: زنان معلم یاسوج. *مجله راهبرد فرهنگ*. ش ۳۱: ۱۹۶ - ۱۷۳.
- مدیری، فاطمه؛ قاضی طباطبایی، محمود (۱۳۹۷). بررسی تأثیر کیفیت زندگی زناشویی بر قصد فرزندآوری. *مجله جامعه‌شناسی نهادهای اجتماعی*. ش ۱۲: ۹۴ - ۷۳.
- نعیمی، ابراهیم؛ سعیدی، میلاد؛ کاظمیان، سمیه (۱۳۹۸). مقایسه کیفیت زندگی زوجین تک فرزند با زوجین دارای بیش از دو فرزند در خانواده‌های تهرانی. *نشریه مشاوره و روان درمانی خانواده*. س نهم. ش ۱ (پیاپی ۲۷): ۱۷۲ - ۱۶۱.

- Cleland, John. G. (2010). "Diversity of fertility levels and implications for the future", *Procedia social and behavioral sciences*, 2, pp: 6920 - 6927.
- Ekert-Jeffe, O. & H. stier (2009). "Normative or economic behavior? Fertility and women's employment in Israel", *Social science research*, 38, pp: 644-655.
- Kerzer, D. & I. White, J.M. (2008). "Italy's path to very low fertility: The adequacy of economic and second demographic transition theories", *European journal of population*, 27.
- Kola, O. unch. Isiugo- Abonibe, Akinrinola, B. (2006). "Correlates of spousal communication on fertility and family planning among the Yoruba of Nigeria", *Journal of comparative family studies*, Academic research library, Vol.37, Issue 3, PP: 441.
- Murthi, M. (2002). "Fertility change in Asia and Africa", *World development*, Vol.30, Issue 10, pp: 1769-1778.